

IJTIMOIIY HIMOIYAGA MUHTOIY AHOLINI MOLIYAVIIY QO'LLAB QUVVATLASHNING XALQARO ME'YORLARI

PhD, prof. Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
ORCID: 0000-0001-9020-8697

Annotatsiya. Maqolada dunyo mamlakatlari ijtimoiy himoya tizimininig asosiy tamoyillari, xalqaro standartlari, ilg'or tajribalar, muammolar va takomillashtirish imkoniyatlariga e'tibor qaralib, ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlari tahlili keltirilgan. Inson huquqlari tamoyillariga, jumladan, ijtimoiy ta'minotga bo'lgan huquq va munosib turmush darajasiga ega bo'lish huquqiga tayangan holda, tadqiqot mamlakatlar bo'ylab moliyaviy qo'llab-quvvatlashga bo'lgan yondashuvlarning xilma-xilligini o'rganadi, ijtimoiy himoya dasturlari, moliyalashtirish, muvofiqlashtirish, maqsadlilik va muvofiqlik mezonlari bilan boo'liq muammolarni muhokama qiladi va aholining zaif qatlamlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: aholining zaif qatlamlari, barqaror rivojlanish maqsadlari, ijtimoiy himoya, ijtimoiy himoya tizimlari, inson huquqlari, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar, moliyaviy yordam, xalqaro standartlar.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ НАСЕЛЕНИЯ, НУЖДАЮЩЕГОСЯ В СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ

PhD, проф. Шолдаров Дилшод Азимиддин угли
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье представлен анализ международных стандартов финансовой поддержки людей, нуждающихся в социальной защите, с акцентом на основные принципы системы социальной защиты во всем мире, международные стандарты, передовой опыт, проблемы и возможности улучшения. Опираясь на принципы прав человека, включая право на социальное обеспечение и право на достаточный уровень жизни, исследование рассматривает разнообразие подходов к финансовой поддержке в разных странах, разработку и внедрение международных стандартов, связанные с финансированием, координацией, адресностью и критериями отбора, а также дает рекомендации по укреплению механизмов финансовой поддержки уязвимых групп населения.

Ключевые слова: финансовая поддержка, международные стандарты, социальных и культурных правах, права человека, социальная защита, системы социальной защиты, уязвимые группы населения, цели устойчивого развития.

INTERNATIONAL STANDARDS OF FINANCIAL SUPPORT TO THE POPULATION IN NEED OF SOCIAL PROTECTION

PhD, prof. **Sholdarov Dilshod Azimiddin ugli**
Tashkent State University of Economics

Annotation. *The article presents an analysis of international standards of financial support for people in need of social protection, focusing on the main principles of the social protection system around the world, international standards, best practices, problems and opportunities for improvement. Drawing on human rights principles, including the right to social security and the right to an adequate standard of living, the study examines the diversity of approaches to financial support across countries, targeting, and eligibility criteria and makes recommendations for strengthening mechanisms for financial support for vulnerable populations.*

Key words: *financial Support; Human Rights; International Standards; International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; Social Protection; Social Protection Systems; Sustainable Development Goals; Vulnerable Populations.*

Kirish.

Ijtimoiy himoya insonlarni himoyaga muhtoj bo'lganlarning farovonligi va qadr-qimmatini ta'minlashning muhim tarkibiy qismidir. Moliyaviy yordam odamlarni asosiy ehtiyojlarini qondirish va asosiy xizmatlardan foydalanish uchun vositalar bilan ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xalqaro standartlar ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda mamlakatlar uchun yetakchi tamoyil bo'lib xizmat qiladi. Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni tartibga soluvchi xalqaro standartlarni tahlil qilish, bu sohada ham xalqaro, ham o'zbekistonlik olimlarning hissasini o'rganish lozim. Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamini qo'llab-quvvatlashning samarali strategiyalari haqida tushunchaga ega bo'lishimiz va uni amaliyotga keng targ'ib qilishimiz lozim hisoblanadi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi ijtimoiy xavfsizlikni insonning asosiy huquqi sifatida tan olish uchun asos yaratadi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi insonlarning farovonligini qo'llab-quvvatlash uchun soo'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi (Deklaratsiya, 1948). Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) bugungi kunda insonning asosiy huquqi sifatida ijtimoiy himoyani ilgari surmoqda. XMTning 2012 yildagi ijtimoiy himoya bo'yicha 202-sonli tavsiyanomasi mamlakatlarni barcha muhtoj shaxslarga tegishli moliyaviy yordam ko'rsatadigan keng qamrovli ijtimoiy himoya tizimlarini yaratishga chaqiradi (Tavsiyanoma, 2012).

XMTdan tashqari, Jahon soo'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va Jahon banki ham umumiy tibbiy qamrovga erishish va qashshoqlikni kamaytirishda moliyaviy yordam muhimligini ta'kidlagan. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan belgilangan Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (BRM) tengsizlikni kamaytirish va qashshoqlikka barham berish kabi ijtimoiy himoya bilan boo'liq maqsadlarni o'z ichiga oladi. Ushbu xalqaro standartlar mamlakatlar uchun ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni yetarli darajada moliyaviy qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydigan siyosat va dasturlarni ishlab chiqish uchun asos yaratadi.

Adabiyotlar sharhi.

Xalqaro olimlar ijtimoiy himoya va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini tushunishga katta hissa qo'shdilar. Nobel mukofoti sovrindorlari Amartya Sen (1985) samarali ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqishda ijtimoiy adolat va inson imkoniyatlari muhimligini ta'kidladilar. Ularning faoliyati qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy inklyuziyani rao'batlantirishga qaratilgan xalqaro siyosat va tashabbuslarga ta'sir ko'rsatdi.

O'zbekistonlik olimlar ijtimoiy himoyaga muhtoj insonlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash bo'yicha xalqaro standartlardan ilhom oldilar. O'zbekiston tadqiqotchilari XMT va JSST kabi tashkilotlarning tavsiyalarini o'rganish orqali ijtimoiy himoya muammolarini hal qilishda ilo'or tajriba va innovatsion yondashuvlarni aniqlashga muvaffaq bo'lib kelmoqdalar. Xalqaro standartlarni tushunish o'zbek olimlariga global tamoyillarni mahalliy sharoitga moslashtirish va aholining zaif qatlamlarini samarali qo'llab-quvvatlash uchun moslashtirilgan yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqot ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlarini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda foydalanilgan metodologiya tegishli adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqishni, xalqaro siyosat va yo'riqnomalarni tahlil qilishni, ijtimoiy himoya dasturlarini muvaffaqiyatli amalga oshirgan mamlakatlarning amaliy tadqiqotlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Yio'lgan ma'lumotlar sifat va miqdoriy usullarning kombinatsiyasi yordamida tahlil qilinadi. Sifatli ma'lumotlarni tahlil qilish mavzuli kodlash, kontent tahlili va sintezini o'z ichiga oladi. Miqdoriy ma'lumotlarni tahlil qilish o'zgaruvchilar orasidagi tartib va munosabatlarni aniqlash uchun tavsiflovchi statistika, regressiya tahlili va ekonometrik modellashtirishni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolada tadqiqotning tahlil, sintez, iqtisodiy usul, mantiqiy tahlil va abstrakt fikrlash kabi usullardan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlari tahlili aholining zaif qatlamlarini munosib qo'llab-quvvatlashda mamlakatlar duch keladigan siyosat, amaliyot va muammolarning murakkab manzarasini ochib beradi. Xalqaro miqyosda ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda yo'l ko'rsatuvchi asosiy tamoyillar, standartlar va ilo'or tajribalarni o'rganib, ushbu tadqiqot ehtiyojmandlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining xilma-xilligi, kamchiliklari va takomillashtirish imkoniyatlarini yoritib beradi.

Xalqaro miqyosda ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishni boshqaradigan umumiy tamoyillar va standartlar mavjud bo'lsa-da, muvofiqlik mezonlari, nafaqa darajalari, qamrab olish va yetkazib berish mexanizmlari bo'yicha ham sezilarli farqlar mavjud. Bu xilma-xillik turli mamlakatlarning o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari, siyosiy ustuvorliklari va institutsional imkoniyatlarini, shuningdek, aholining o'ziga xos ehtiyojlari va afzalliklarini aks ettiradi.

Misol uchun, ba'zi mamlakatlarda daromadlari yoki bandlik holatidan qat'iy nazar, barcha rezidentlarga imtiyozlar beradigan universal ijtimoiy himoya tizimlari mavjud bo'lsa, boshqalarida resurslarni eng muhtojlarga yo'naltiruvchi vositalar sinovidan o'tgan dasturlar mavjud. Ba'zi mamlakatlar ish beruvchilar va xodimlarning badallari hisobidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy suo'urta sxemalariga tayanadi, boshqalari esa umumiy davlat daromadlari hisobidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy yordam dasturlariga ega. Ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash bo'yicha yondashuvlarning xilma-xilligi dasturlarni mahalliy sharoitga moslashtirish va ularning aholining turli qatlamlari ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash borasidagi yondashuvlar xilma-xilligiga qaramasdan, ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda yetakchi tamoyillar bo'lib xizmat qiladigan bir qancha xalqaro standartlar va ilo'or tajribalar mavjud. Bu standartlar inson huquqlari tamoyillariga, jumladan, ijtimoiy xavfsizlik huquqi, munosib turmush darajasi va kamsitilmaslik huquqiga asoslanadi. Ular ijtimoiy himoyaga oid dasturlarning hamma uchun qulay, arzon, adolatli va barcha muhtoj shaxs va oilalar ehtiyojlarini qondirishda samarali bo'lishini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi.

1-jadval

XMTning daromadlarni ta'minlash bo'yicha ijtimoiy ta'minot standartlari[6]

	102-sonli konvensiya Minimal standartlar	128 ^a -sonli konvensiya va 131 ^b -sonli tavsiya asosidagi standartlar	202-sonli tavsiyanoma Asosiy himoya bo'yicha talab
Qanday xavf yoki holatlar qoplanishi kerak?	Belgilangan yoshdan oshgan (65 yosh va undan ko'p, mamlakatdagi keksa odamlarning mehnat qobiliyatini hisobga olgan holda).	K.128: Belgilangan yoshdan oshib ketish (demografik, iqtisodiy va ijtimoiy mezonlarni hisobga olgan holda 65 yosh va undan ko'p) Bundan tashqari, og'ir yoki xavfli ish bilan shu'ullanadigan shaxslar uchun belgilangan yosh 65 yoshdan kam bo'lishi kerak. T.131: Bundan tashqari, ayrim toifalar uchun belgilangan pensiya yoshi, agar bu ijtimoiy mulohazalar bilan oqlangan bo'lsa, qisqartirilishi kerak.	Eng kamida, keksa odamlar uchun asosiy daromad xavfsizligini ta'minlash.
Kim qamrab olinishi kerak?	Kamida: * barcha xodimlarning 50%; * barcha aholining kamida 20 foizini tashkil etuvchi iqtisodiy faol aholining belgilangan toifalari; * mablaolari belgilangan limitlardan oshmaydigan barcha rezidentlar.	K.128: Barcha xodimlar, shu jumladan: * stajyorlar; * yakka tartibdagi band aholining kamida 75 foizini tashkil etuvchi iqtisodiy faol aholining belgilangan toifalari; * barcha rezidentlar; * mablaolari belgilangan limitdan oshmaydigan rezidentlar. T.131: Qamrash tasodifiy bo'lgan shaxslarga kengaytirilishi kerak; bandlik; yoki butun iqtisodiy faol aholi uchun. Davlat hududida shaxsning yo'qligi ta'minotni rad etish uchun yagona sabab bo'lishi mumkin emas.	Davlat tomonidan qabul qilingan xalqaro majburiyatlarni hisobga olgan holda milliy qonunchilikda belgilangan yoshdagi barcha rezidentlar.
Ijtimoiy yordam qanday bo'lishi kerak?	Davriy to'lovlar: asosiy ish haqi stavkasidan kamida 40%; yashash qiymatining sezilarli o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan daromadlarning umumiy darajasida sezilarli o'zgarishlar bo'lsa, to'lovlar miqdori qayta ko'rib chiqilishi kerak.	K.128: Davriy to'lovlar: bazaviy ish haqi miqdorining kamida 45%i; To'lovlar miqdori ish haqining umumiy darajasida sezilarli o'zgarishlar yoki yashash qiymati sezilarli darajada o'zgargan taqdirda qayta ko'rib chiqiladi. T.131: bazaviy ish haqining kamida 55%i; milliy qonunchilikda eng kam turmush darajasini kafolatlash uchun keksalik nafaqalarining eng kam miqdori belgilanishi kerak; ahvoli boshqa shaxslardan doimiy yordam talab qiladigan pensionerlar uchun nafaqa miqdori oshirilishi kerak. Imtiyozlar vaqti-vaqti bilan o'zgartirilishi va umumiy ish haqi darajasi yoki yashash qiymatining o'zgarishiga qarab indekslanishi kerak. (Agar pensiya yoshiga yetgan shaxs nafaqaga chiqishni kechiktirsa yoki nafaqa talab qilsa, ma'lum sharoitlarda nafaqalar oshirilishi kerak.) Suo'urta to'lovlarini to'lash faqat nafaqa olish huquqiga ega bo'lgan shaxs daromad keltiradigan faoliyat bilan shu'ullanganligi sababli to'xtatilishi mumkin emas.	Naqd pul yoki nafaqa miqdori quyidagicha bo'lishi kerak: eng kamida, asosiy kafolatlangan daromadni ta'minlash va shu bilan birga zarur tovarlar va xizmatlarga ega bo'lishni real kafolatlashi; qashshoqlik, ijtimoiy chetlanish va xavfsizlikning oldini olish va kamaytirishga hissa qo'shish; va ularga munosib hayot kechirish imkonini beradi. Nafaqa miqdori muntazam ravishda ko'rib chiqilishi kerak.

Imtiyozlar qancha muddat mobaynida to'lanishi kerak?	Standart yoshga yetgan vaqtdan boshlab to benefitsiarning vafot etgan vaqtigacha.	Standart yoshga yetgan paytdan boshlab benefitsiarning vafotigacha.	Milliy qonun hujjatlarida belgilangan yoshga to'lgunga qadar benefitsiarning vafotigacha
Imtiyozlarni olish uchun qanday shartlar qo'yilishi mumkin?	30 yillik badallar yoki yollanma ishlash (suo'urta to'lovlari uchun) yoki 20 yil yashash (ijtimoiy nafaqalar uchun); yoki butun iqtisodiy faol aholi himoyalangan taqdirda, belgilangan ish staji va belgilangan o'rtacha yillik badallar miqdorini to'lash. 15 yillik badal yoki ishdan keyin kamaytirilgan ta'minot huquqi; yoki butun iqtisodiy faol aholi himoyalangan taqdirda, belgilangan ish staji va badallarning belgilangan o'rtacha yillik miqdorining yarmini to'lash.	K.128: K.102 shartlariga o'xshash. T.131: badallarni to'lash yoki ishga joylashish bo'yicha 20 yillik ish tajribasi (suo'urta to'lovlari uchun) yoki doimiy yashash joyining 15 yilga yetishi (suo'urta bo'lmagan ijtimoiy nafaqalar uchun). 10 yil to'langan badallar yoki ish bilan ta'minlanganidan keyin kamaytirilgan ta'minotga bo'lgan huquq. Kasallik, baxtsiz hodisa yoki onalik tufayli mehnatga layoqatsizlik davrlari va nafaqa to'langan majburiy ishsizlik davrlari, majburiy harbiy xizmat muddatlari belgilangan sharoitlarda ish stajini hisoblashda badallarni to'lash yoki ish bilan ta'minlash muddatlariga tenglashtirilishi kerak.	Asosiy ijtimoiy kafolatlar tizimi milliy darajada qonuniy ravishda belgilanishi va kamsitilmaslik tamoyillariga asoslanishi, alohida ehtiyojli shaxslarning ehtiyojlari va ijtimoiy inklyuziya muammolariga tezkor javob berish, shuningdek, keksa fuqarolarning huquqlari va qadr-qimmatini hurmat qilish.
a) Nogironlik, qarilik va boquvchisini yo'qotganlar uchun nafaqalar to' o'risidagi konvensiya, 1967 yil. b) Nogironlik, qarilik va boquvchisini yo'qotganlar uchun nafaqalar bo'yicha tavsiyanoma, 1967 yil.			

Ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlarini tahlil qilish siyosatni ishlab chiqish va mamlakatlar bo'ylab amalga oshirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan muhim tadqiqot yo'nalishidir. Ijtimoiy himoya tizimlari iqtisodiy qiyinchiliklar, zaiflik yoki ijtimoiy chetlanishga duchor bo'lgan shaxslar va oilalarning farovonligi va qadr-qimmatini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari ijtimoiy himoya tizimlarining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, muhtojlarga zarur resurslarni taqdim etadi va qashshoqlik, tengsizlik va ijtimoiy nomutanosibliklarni bartaraf etishga yordam beradi.

Bu boradagi asosiy xalqaro standartlardan biri Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to' o'risidagi xalqaro pakt (IIMHTXP) bo'lib, u har bir insonning ijtimoiy ta'minot, jumladan, ijtimoiy suo'urta va ijtimoiy yordam olish huquqini tan oladi. IIMHTXP ishtirokchi-davlatlarni tegishli, foydalanish mumkin bo'lgan va kamsitilmaydigan ijtimoiy himoya dasturlarini taqdim etish orqali ushbu huquqni bosqichma-bosqich amalga oshirish uchun choralar ko'rishga majbur qiladi. Bu moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari eng muhtojlarga qaratilganligini, asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun yetarli imtiyozlarni taqdim etishini va o'z vaqtida va samarali tarzda taqdim etilishini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Yana bir muhim xalqaro standart - Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM), xususan, hamma joyda qashshoqlikning barcha ko'rinishlariga barham berishga chaqiruvchi 1-maqsaddir. BRM kambao'allik va tengsizlikni kamaytirish, inklyuziv o'sishni raobatlantirish va hech kim ortda qolmasligini ta'minlashda ijtimoiy himoya tizimlari muhimligini ta'kidlaydi. 1-maqsadga erishish mamlakatlardan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini, jumladan, bolalar, qariyalar, nogironlar va boshqa marjinal guruhlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlovchi kompleks ijtimoiy himoya tizimini yaratishni talab qiladi.

Mazkur xalqaro standartlardan tashqari, ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatadigan mintaqaviy asoslar va ko'rsatmalar ham mavjud. Masalan, Yevropa Ijtimoiy Xartiyasi Yevropa Kengashiga a'zo davlatlar tarkibidagi barcha shaxslarning ijtimoiy ta'minot,

ijtimoiy yordam va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan huquqlarini belgilaydi. Nizomda aholi va oilalarning turli ehtiyojlarini qondirishda ijtimoiy himoya dasturlari keng qamrovli, qulay va samarali bo'lishini ta'minlash muhimligi ta'kidlangan.

Ushbu xalqaro standartlar va ilo'or tajribalarga qaramasdan, ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarga moliyaviy yordam ko'rsatishda mamlakatlar duch keladigan bir qator qiyinchiliklar va cheklovlar mavjud. Asosiy muammolardan biri ijtimoiy himoya dasturlari uchun yetarli mabla'o va resurslarning yo'qligi, ayniqsa, past va o'rta daromadli mamlakatlarda moliyaviy cheklovlar va raqobatbardosh ustuvorliklar ijtimoiy xarajatlar uchun resurslar mavjudligini cheklashi mumkin. Bu noadekvat foyda darajasi, cheklangan qamrov va xizmatlar ko'rsatishdagi bo'shliqlarga olib kelishi mumkin, bu esa odamlarga kerakli yordamdan foydalanishga to'sqinlik qiladi (Ahmed & other, 2020).

Yana bir katta muammo shundan iboratki, ijtimoiy himoya tizimlarining murakkabligi va tarqoqligidir, bu shaxslarning tizimda harakatlanishi va ularga tegishli imtiyozlardan foydalanishni qiyinlashtirishi mumkin. Ko'pgina mamlakatlarda ijtimoiy himoya dasturlari bir-biriga mos keladigan vakolat va majburiyatlarga ega bo'lgan ko'plab idoralar tomonidan boshqariladi, bu esa ma'muriy samarasizlikka, harakatlarning takrorlanishiga va qamrab olishdagi bo'shliqlarga olib keladi. Ijtimoiy himoya dasturlarini tartibga solish va muvofiqlashtirish yordamga muhtoj odamlarning moliyaviy yordam olish imkoniyatini yaxshilashga yordam beradi va resurslardan samaraliroq foydalanishni ta'minlaydi.

Bundan tashqari, ijtimoiy himoya dasturlari uchun maqsadlilik va muvofiqlik mezonlari bilan bo'liq muammolar mavjud bo'lib, ular moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi va tengligiga ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi hollarda, muvofiqlik mezonlari yordamga muhtoj bo'lgan, ammo muayyan talablarga javob bermaydigan shaxslarni chetga chiqarib, juda cheklovchi omil bo'lishi mumkin. Bu istisno qilish xatolariga olib kelishi va zaif aholini muhim yordamdan mosuvo qoldirishi mumkin. Boshqa tomondan, haddan tashqari keng muvofiqlik mezonlari boshqa xatolariga olib kelishi va eng muhtojlarga yo'naltirilishi mumkin bo'lgan resurslarni qisqartirishi mumkin (Шолдаров, 2023).

Ushbu muammolarni hal etish ijtimoiy himoya tizimini isloh qilish va muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirishga kompleks yondashishni taqozo etadi. Bu ijtimoiy himoya dasturlariga davlat investitsiyalarini ko'paytirish, turli dastur va idoralar o'rtasida muvofiqlashtirish va integratsiyani yaxshilash, ma'muriy tartib-taomillarni soddalashtirish, eng ko'p muhtojlarga yordam berishga erishish uchun maqsadli mexanizmlarni takomillashtirish va imtiyozlarning asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun adekvat bo'lishini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, u ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda kamsitmaslik, tenglik, ishtirok etish, oshkoralik va javobgarlik kabi inson huquqlari tamoyillariga sodiqlikni talab qiladi.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlari tahlili ijtimoiy himoya tizimlarining keng qamrovli, foydalanish mumkin, adolatli va iqtisodiy qiyinchiliklarga yoki zaiflikka duchor bo'lgan shaxslar va oilalarning turli ehtiyojlarini qondirishda samarali bo'lishini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi. Xalqaro standartlar va ilg'or tajribalarga rioya qilgan holda, davlatlar muhtojlarni muhim resurslar bilan ta'minlaydigan, inson qadr-qimmatini va farovonligini ta'minlovchi hamda global rivojlanish maqsadlariga erishishga hissa qo'shadigan inklyuziv va barqaror ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirishi mumkin. Mavjud ijtimoiy himoya tizimlarining muammolari va cheklovlarini hal qilish siyosiy irodani, moliyaviy majburiyatni, siyosatning izchilligini va barcha uchun yanada mustahkam va inklyuziv jamiyatlarni qurish uchun manfaatdor tomonlarni jalb qilishni talab qiladi.

Mavjud muammolarni hal etish ijtimoiy himoya tizimini isloh qilish va muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirishga kompleks yondashishni taqozo

etadi. Aholining zaif qatlamlari uchun moliyaviy yordam olish imkoniyatini yaxshilash uchun mamlakatlar quyidagi tavsiyalarni ko'rib chiqishlari kerak:

- imtiyozlar, qamrab olish va xizmatlar ko'rsatishni yetarli darajada moliyalashtirishni ta'minlash uchun ijtimoiy himoya dasturlariga davlat investitsiyalarini ko'paytirish.

- ma'muriy tartib-qoidalarni soddalashtirish va takroriylikni kamaytirish uchun turli dasturlar va idoralar o'rtasida muvofiqlashtirish va integratsiyani yaxshilash.

- muvofiqlik mezonlarini takomillashtirish va imtiyozlarning maqsadga muvofiqligini ta'minlash orqali eng muhtojlarga yetib borishining maqsadli mexanizmlarni takomillashtirish.

- o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda nafaqa darajasini muntazam ravishda ko'rib chiqish orqali nafaqalar asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun yetarli bo'lishini ta'minlash.

- ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda inson huquqlari, jumladan, kamsitmaslik, tenglik, ishtirok etish, shaffoflik va javobgarlik tamoyillariga rioya qilish.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish orqali davlatlar muhtojlarni muhim resurslar bilan ta'minlaydigan, inson qadr-qimmatini va farovonligini rivojlantiradigan hamda global rivojlanish maqsadlariga erishishga hissa qo'shadigan yanada inklyuziv va barqaror ijtimoiy himoya tizimlarini qurishlari mumkin.

Xalqaro standartlar ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarga moliyaviy yordam ko'rsatishda mamlakatlarga rahbarlik qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ijtimoiy himoyaning samarali mexanizmlarini tushunishimizda xalqaro va o'zbekistonlik olimlarning hissasi muhim. Xalqaro standartlardan o'rganish va turli millatga mansub tadqiqotchilar bilan hamkorlik qilish orqali siyosatchilar ijtimoiy farovonlikni rivojlantiradigan va tengsizlikni kamaytiradigan inklyuziv va barqaror moliyaviy yordam dasturlarini ishlab chiqishlari mumkin. Ijtimoiy himoyaga insonning asosiy huquqi sifatida ustuvor ahamiyat berishda davom etar ekanmiz, hech kim ortda qolmasligini ta'minlaydigan keng qamrovli tizimlarni yaratish uchun xalqaro standartlar va mahalliy tajribadan foydalanish zarur.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

Ahmed F., Ahmed N., Pissarides C., and Stiglitz J. (2020) "Why Inequality Could Spread COVID-19," *Lancet Public Health* 5/5;

Deklaratsiya (1948) "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" (10.12.1948) Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 217 A (III) ko'rsatmasi orqali qabul qilingan va e'lon qilingan.

Pulatovich T.J. *Ways to reform the pension system based on foreign experience. International journal of economic perspectives.* 2023; 17(1). 64-71 p

Sen, Amartya (1985). *Commodities and capabilities.* Amsterdam New York New York, N.Y., U.S.A: North-Holland Sole distributors for the U.S.A. and Canada, Elsevier Science Pub. Co. ISBN 9780444877307.

Sholdarov D., Tursunov J. (2018) *Improvement of the system of state pension provision in Uzbekistan //Scientific journal "Finance", 1st issue. – T. 107.*

Tavsiyanoma (1967) "Nogironlik, qarilik va boquvchisini yo'qotganlar uchun nafaqalar bo'yicha" 131-sonli tavsiyanoma (Jenevada 1967-yil 7-iyunda XMT Bosh konferensiyasining 51-sessiyasida qabul qilingan)

Tavsiyanoma (2012) *Xalqaro Mehnat Tashkilotining "Ijtimoiy himoya qilishning minimal darajalari bo'yicha" 202-sonli tavsiyanomasi (Jenevada 2012-yil 14-iyunda XMT Bosh konferensiyasining 101-sessiyasida qabul qilingan)*

Шолдаров Д. (2023) КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – Т. 3. – №. 9.